

SLOVENCİ U SRBIJI.
PRILOG ETNODEMOGRAFSKOM PROUČAVANJU

Aleksandar KNEŽEVIĆ

Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Studentski Trg 3/III, 11000 Beograd, Republika Srbija
e-mail: knezevic@gef.bg.ac.rs

IZVLEČEK

Slovensko prebivalstvo v Srbiji je resda maloštevilno, vendar pa je v mnogih pogledih izredno specifično in posledično zelo zanimivo za demografsko preučevanje. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj iz leta 2002 je pokazal, da v Srbiji (izvzemši Kosovo in Metohijo) živi 5.104 Slovencev, kar je okoli 0,07 % celotnega prebivalstva. Za Slovence v Srbiji so značilni visoki demografski kazalci, povezani s starostjo: njihova povprečna starost je 54,9 let, indeks staranja je 5,9 in v starostni skupini 0–19 let je samo 8 % prebivalstva, kar kaže na resne težave z biološko depopulacijo. Med leti 1948–2002 se je število Slovencev v Srbiji približno štirikrat zmanjšalo, pri čemer je do prvega večjega upada prišlo med šestdesetimi leti dvajsetega stoletja. Vzrok za nenehno upadanje slovenskega prebivalstva v Srbiji v preteklih desetletjih je zlasti negativni naravni prirast. Želja mladih Slovencev, da bi zapustili Srbijo ter življenje in delo nadaljevali v Sloveniji, je ključni dejavnik, ki lahko po več kot sto petdesetih letih privede do izginotja Slovencev v Srbiji. Kljub nekaterim zelo neugodnim demografskim kazalcem pa Slovenci v Srbiji po nekaterih socio-kulturnih značilnostih zasedajo prvo mesto med narodnimi skupnostmi. Po zadnjem popisu prebivalstva iz leta 2002 med slovenskim prebivalstvom v Srbiji skoraj ni nepismenosti; delež visoko izobraženih (23,6 %) prav tako kaže, da so najbolj izobražena etnična skupina v Srbiji.

Ključne besede: Slovenci, Srbija, popis prebivalstva, nacionalnost, materni jezik, najpomembnejši statistični podatki, naravni prirast, migracija

GLI SLOVENI IN SERBIA. UN CONTRIBUTO AGLI STUDI DI ETNODEMOGRAFIA

SINTESI

La popolazione slovena in Serbia, sebbene poco numerosa, è in diversi aspetti specifica e molto interessante per gli studi demografici. Secondo il Censimento della popolazione, delle unità familiari e abitazioni del 2002, il numero totale degli sloveni in Serbia (esclusi il Cossovo e la Metochia) ammonta a 5104 ossia circa lo 0,07 per cento dell'intera popolazione. Gli sloveni in Serbia registrano i valori più alti in tutti gli indicatori demografici di invecchiamento – età media di 54,9 anni, l'indice di invecchiamento del 5,9 per cento e una quota di soli 8,0 per cento nella popolazione tra gli 0 e 19 anni – segnalando seri problemi di spopolamento biologico. Nel periodo dal 1948 al 2002 il numero degli sloveni in Serbia è diminuito di circa quattro volte, registrando il primo calo rilevante negli anni sessanta del secolo scorso. Il suo continuo abbassamento negli ultimi decenni è dovuto innanzitutto al saldo naturale negativo e al desiderio dei giovani sloveni di lasciare la Serbia per andare a vivere e lavorare in Slovenia – questi sono i fattori principali che possono portare alla scomparsa della presenza slovena in Serbia dopo più di 150 anni. Malgrado questi indicatori demografici sfavorevoli, esistono comunque delle caratteristiche socioculturali che ancora collocano gli sloveni al primo posto tra le comunità nazionali in Serbia. Secondo l'ultimo censimento del 2002, infatti, la popolazione slovena in Serbia quasi non registra più casi di analfabetismo e con il 23,6 per cento di persone con il grado d'istruzione superiore è il gruppo etnico più colto in Serbia.

Parole chiave: gli Sloveni, Serbia, censimento, nazionalità, lingua madre, statistiche demografiche, saldo naturale, migrazione

UVOD

Proučavanja demografskih karakteristika stanovništva po nacionalnosti već duže vreme predstavljaju interes, kako demografije, tako i drugih nauka i naučnih disciplina, a rezultati nam daju odgovor na pitanje u kojoj se meri demografski pokazatelji razlikuju u odnosu na pripadnost određenoj nacionalnoj zajednici. Razlike u demografskim pokazateljima po nacionalnoj, posebno verskoj pripadnosti nameću i potrebu za ispitivanjem njihovih uzroka, odnosno dominantnih faktora koji su na te razlike uticali, počev od istorijsko-geografskih, kulturološko-civilizacijskih, političko-geografskih, asimilacionih, pa sve do bioloških, etno-psihičkih, socio-ekonomskih i ostalih faktora koji utiču na stvaranje i oblikovanje jedne nacije.

Raspad SFR Jugoslavije je u značajnoj meri promenio političko-geografsku kartu Balkanskog poluostrva. Kroz procese etničke homogenizacije i konsolidacije došlo je do stvaranja novih političko teritorijalnih jedinica čije su administrativne (republičke) granice krajem XX veka postale i državne, a kojima su prvi ozbiljniji elementi državnosti ugrađeni amandmanima na Ustav SFRJ iz 1974. godine. S obzirom na činjenicu da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavija, bila etnički heterogena država, sačinjena pretežno od južno slovenskih naroda koji su se usled intenzivnih unutrašnjih migracija u određenoj meri izmešali, raspad zajedničke države po avnojevim granicama je ostavio određeni broj nacionalnih zajednica van svojih današnjih država. One su u zavisnosti od zakonske regulative, postale nacionalne manjine ili etničke grupe, što je dovelo do pojačanog interesa za proučavanjem etničkih struktura i etnodemografskih procesa u novonastalim državama. Multikonfesionalnost i multietničost bivše države, tokom celog vremena njenog postojanja, u snažnoj meri su uticali na neravnomeran demografski razvitak Jugoslavije na šta ukazuje uočljiva neravnoteža demografskih pokazatelja različitih nacionalnosti, a naročito konfesija (pre svega pokazatelja prirodnog kretanja stanovništva).

Znatan broj lica drugih nacionalnosti sa etničkom maticom van Srbije kao i onih bez matične države, predstavlja jednu od karakteristika današnjeg nacionalnog sastava Srbije. Etničku heterogenost Centralne Srbije i Vojvodine pokazali su i rezultati popisa stanovništva iz 2002. godine, prema kojima Srbi čine udeo od 82.9%, dok se u okviru 28 nacionalnih ili etničkih zajednica deklariralo 14.7% stanovništva. Među njima svoje mesto zauzimaju i Slovenci koji prema zvaničnoj statistici u Srbiji nisu zastupljeni u znatnom broju, ali predstavljaju veoma interesantan predmet proučavanja koji ćemo u

određenim demografskim aspektima obuhvatiti u ovom radu. Takođe napominjemo da su se Slovencima u Srbiji bavili istraživači različitih obrazovnih i naučnih profila, a značajne radove su ostavili slovenački autori B. Žvan koji se bavio socio-kulturnim položajem Slovenaca u Beogradu između dva svetska rata, prof. Mirko Pak koji je proučavao migracije Slovenaca za vreme kolonizacije Vojvodine, a u novije vreme prof. Vera Kržišnik-Bukić koja se, u sklopu proučavanja Slovenaca na teritoriji bivše Jugoslavije u svojim radovima, pored društvenog položaja Slovenaca u Srbiji, bavila i njihovim poreklom, migracijama ali i etnostatističkom popisnom evidencijom.

Prvo pominjanje značajnijeg broja Slovenaca u Srbiji je vezano za ekonomske migracije i sezonske poslove u XIX veku, tačnije za period posle oslobođenja Srbije od turske okupacije i početka obnove njene državnosti od 1883. godine. Pouzdanih podataka o broju Slovenaca u Kneževini Srbiji nema, ali se zna da su se slovenački rudari interesovali za rudarstvo u Majdanpeku. U periodu od 1849-1851. godine u rudnicima Majdanpeka pominju se radnici i majstori koje je domaće stanovništvo nazivalo "Štajerci", a moglo ih je biti i među prvim zaposlenim rudarima u Rudnoj glavi i Crnajki još 1848. godine (Simić, 1982, 80). Krajem XIX veka, 1880. godine, slovenački rudari se pominju u Vrdniku i još nekim fruškogorskim naseljima. Malo više podataka o Slovencima u Kraljevini Srbiji nam daju rezultati popisa stanovništva iz 1884. godine, prema kojima je broj Slovenaca u tadašnjim granicama Srbije bio 161, ili 0,059% od ukupnog stanovništva, od čega je bilo 138 "varoških" (u gradovima)¹, dok je broj onih koji su živeli u selima iznosio 23 (Jakšić, 1889, 28-30).

Nešto intenzivnije migracije Slovenaca ka Srbiji su počele u periodu između dva svetska rata, neposredno po stvaranju Kraljevine SHS, kada se određeni broj Slovenaca doselio u Beograd koji je kao prestonica nudio veliki broj radnih mesta u ondašnjoj kraljevskoj upravi i administraciji. Inače, ovaj period se poklapa i sa potpisivanjem Ripalskog sporazuma, narastanjem fašističke ideologije u Italiji i sa intenziviranjem iseljavanja slovenačkog stanovništva iz područja Julijske krajine prema novonastaloj državi, ali kako nema zvaničnih statističkih podataka o ovim migracijama ka Srbiji, nije moguće numerički oceniti njihov obim i intenzitet, kao ni strukturu migranata. Sa druge strane, međuratni period u Srbiji je bio obeležen ubrzanom industrijalizacijom i početkom intenzivnije urbanizacije, što je omogućilo dolazak većeg broja kvalifikovanih radnika, majstora i školovanog kadra za kojim je tada postojala velika potreba. Tako beležimo grupu od 300 Slovenaca u Kragujevcu koji su radili kao dobri majstori u fabrici

1 Prema istom izvoru, u Beogradu je 1884. godine živelo 80 Slovenaca. Takođe je objavljen i podatak o tzv. "seksualnoj razmeri" (polnoj strukturi) slovenačkog stanovništva u Srbiji iste godine. Naime, na 1000 muškaraca je dolazilo 578 žena (278 žena u seoskim naseljima, a 643 žene u gradskim naseljima).

oružja (Kržišnik-Bukić, 2003, 125), ali i u Kraljevu gde je postojala fabrika aviona pod rukovodstvom francuskih inženjera, a u kojoj je svoje zaposlenje pronašao i određeni broj Slovenaca koji su bili poznati kao dobri montažeri. Malo je poznato u današnjoj javnosti da je tokom masovnog streljanja građana Kraljeva 14. oktobra 1941. godine od strane nemačkih okupatora, streljan i određeni broj Slovenaca (oko 60) među kojima je bilo izbeglica iz Maribora i okoline², ali onih koji su u to vreme već bili ugledni stanovnici Kraljeva. O tome postoje i pisani dokumenti, a ova dva grada i danas održavaju bliske veze.

Sledeći talas doseljavanja Slovenaca u Srbiju desio se posle Drugog svetkog rata za vreme tzv. agrarne kolonizacije Vojvodine, kada je u pet banatskih naselja (Vršac, Gudurica, Velika Greda, Banatsko Plandište i Dužine) doseljena 801 slovenačka porodica, od čega je 30.8% kolonista došlo iz okruga Ljubljana i Celje (Pak, 1963, 404). Ovaj proces doseljavanja Slovenaca u Banat je bio završen do kraja 1946. godine i predstavljao je poslednji veći imigracioni talas jer u drugoj polovini XX veka nije bilo značajnijeg doseljavanja Slovenaca u Srbiju.

Danas, i ako malobrojna, sa udelom od svega 0.07% u ukupnom stanovništvu Srbije, populacija Slovenaca u Srbiji je po mnogo čemu specifična i vrlo interesantna za demografska proučavanja. Sa prosečnom starošću od 54.9 godina, indeksom starenja koji iznosi 5.9 i udelom od svega 8% stanovništva iz starosnog kontingenta od 0-19 godina, Slovenci u Srbiji su rangirani u vrhu po svim pokazateljima demografske starosti što ih ozbiljno suočava sa biološkom depopulacijom. Kontinuirano višedecenijsko opadanje broja stanovnika slovenačke nacionalnosti u Srbiji, a pre svega usled izraženog negativnog prirodnog priraštaja koji traje od polovine 60-tih godina XX veka, kao i želja malobrojnih mladih Slovenaca da svoj život i rad nastave u Sloveniji, prete da, posle više od 150 godina, Slovenci prekinu svoje prisustvo u Srbiji.

Međutim, pored veoma nepovoljnih demografskih pokazatelja, Slovenci u Srbiji su po nekim socio-kulturnim karakteristikama na prvom mestu u rangu etničkih ili nacionalnih zajednica. Tako, prema rezultatima poslednjeg sprovedenog popisa stanovništva Srbije iz 2002. godine, nepismenih Slovenaca u Srbiji skoro i da nema, a visoko obrazovanje ima 23.6% , što ih stavlja u red najobrazovanijih nacionalnih zajednica u Srbiji.

Prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. godine, ukupan broj Slovenaca u Srbiji (bez Kosova i Metohije) je iznosio 5.104 što čini udeo od približno 0.07% u ukupnom stanovništvu. Od ukupnog broja Slovenaca u Srbiji, 60.7% živi na

teritoriji Centralne Srbije, a 39.3% u Vojvodini. Najveća koncentracija Slovenaca je u Beogradu gde živi 2.084, odnosno 40.8% i Novom Sadu gde ih živi 443, odnosno 8.7% od ukupnog broja Slovenaca u Srbiji. Pored Beograda i Novog Sada, Slovenci su popisani i u opštinama: Subotica, Vršac, Pančevo, Zrenjanin, Beočin, Niš, Sombor, Irig, Kragujevac, Sremska Mitrovica, Plandište, Bačka Topola, Vrbas, Bor, Kula, svuda sa udelima u intrvalu od 1-5% u ukupnom broju Slovenaca u Srbiji.

METODOLOŠKI PROBLEMI ETNOSTATISTIČKOG I ETNODEMOGRAFSKOG PROUČAVANJA SLOVENACA U SRBIJI

Etnodemografska proučavanja u Srbiji su moguća od vremena organizovanja redovnih statističkih istraživanja stanovništva, pre svega popisa stanovništva i vitalne statistike. Etnostatistički podaci koji su dobijeni u ukupno 16 popisa sprovedenih u Kneževini Srbiji i Kraljevini Srbiji u periodu od 1883.-1910. godine, kao i dva popisa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji iz 1921. i 1931. godine su od neprocenjivog značaja, ali su istovremeno oskudni i sa ograničenim distribucijama. Metodološke razlike, nejednaki vremenski intervali popisivanja kao i različite društveno-političke okolnosti pod kojima su popisi u Srbiji sprovedeni u navedenom periodu, doveli su do toga da se rezultati ovih popisa odlikuju različitim stepenom pouzdanosti, neuporedivošću podataka i neujednačenošću obeležja stanovništva, što u znatnoj meri otežava demografska proučavanja (Radovanović, 2005, 38).

U jugoslovenskim popisima stanovništva sprovedenim između dva svetska rata (1921. i 1931. godine), težište je stavljeno na pitanja o maternjem jeziku i veroispovesti, preko kojih su se posredno sticale informacije o etničkoj strukturi jugoslovenskog stanovništva.

Posle Prvog svetskog rata, po ujedinjenju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, pristupilo se prvom popisu stanovništva, 31. januara 1921. godine, i ako granice Kraljevine još nisu bile definitivno utvrđene. Prethodni rezultati popisa su objavljeni 1924. godine, a definitivni tek 1932. godine, i to u okviru one administrativno-teritorijalne podele koja je važila pre Prvog svetskog rata. U konačnim rezultatima je izloženo prisutno stanovništvo po maternjem jeziku i veroispovesti za svaku opštinu, tako da etničku strukturu stanovništva Srbije prema rezultatima ovog popisa možemo dobiti samo posrednim putem, odnosno analizom odgovora na pitanja o maternjem jeziku i veroispovesti. Nedovoljno definisane državne granice, drugačija administrativno teritorijalna podela, nedostatak pitanja o nacionalnoj pripadnosti i

2 Jedan od najmasovnijih migratornih talasa se desio početkom Drugog svetskog rata 1941. godine posle nemačkog ulaska u Maribor i okolinu, kada je najmanje 10 000 Slovenaca svoje utočište našlo u Centralnoj Srbiji, pretežno u Šumadiji. Većina se vratila u Sloveniju posle rata, tokom 1945. godine.

prisustvo znatnog broja drugih nacionalnosti katoličke veroispovesti, predstavljaju otežavajuće okolnosti pretpostavci približnog broja Slovenaca na prostoru današnje Srbije prema rezultatima popisa iz 1921. godine. Jedina olakšavajuća okolnost je mogućnost nacionalne identifikacije preko slovenačkog maternjeg jezika koji su, verovatno, u najvećem broju izjavili Slovenci. Tako, dolazimo do podataka da je u Kraljevini SHS bez Slovenije sa Prekmurjem, slovenački jezik izjavilo 39.775 stanovnika, od čega 10.730 ili 27% na teritoriji Srbije, Banata, Bačke i Baranje (Kržišnik-Bukić, 1992, 175).

Drugi međuratni popis stanovništva izvršen je 31. marta 1931. godine u Kraljevini Jugoslaviji, a konačni rezultati ovog popisa su objavljeni u četiri knjige, među kojima je i knjiga o veroispovesti (Zavod za statistiku i evidenciju NR Srbije, 1953, 39). Iako je u popisu 1931. godine bilo postavljeno pitanje o narodnosti, ovi podaci nisu objavljeni. Očigledno u nameri da se stvori predstava o etničkoj monolitnosti naroda južnoslovenskog porekla, metodološkim uputstvima je bilo predviđeno da se sve ove narodnosti iskažu kao jedna-jugoslovenska, dok je za narodnosti nejužnoslovenskog porekla bilo propisano upisivanje njihove konkretne etničke pripadnosti, npr. nemačka, mađarska, turska itd. (Stanković, 1992, 160). Iz istih razloga kao u prethodnom popisu, prema rezultatima popisa iz 1931. godine broj Slovenaca u Srbiji možemo samo pretpostaviti, a posebno zato što je jezička struktura Kraljevine Jugoslavije data prema tadašnjim banovinama. Ipak doznajemo da je 55.805 stanovnika Kraljevine Jugoslavije bez Dravske banovine izjavilo slovenački maternji jezik, od čega je 5.896 živelo u Beogradu, a 1.785 u Moravskoj banovini koja je svojom celom površinom u sastavu današnje Srbije. U Dunavskoj banovini, koja je svojim najvećim delom na teritoriji današnje Srbije, 3.745 stanovnika je izjavilo slovenački maternji jezik (Kržišnik-Bukić, 1992, 178).

O broju Slovenaca u Beogradu 30-tih godina prošlog veka ima više podataka od kojih ćemo pomenuti zanimljivu procenu od 10.000 Slovenaca (Žvan, 1932, 7), kao i da je u Beogradu sa Zemunom prema podacima popisa iz 1931. godine živelo 5.542 ili 2.07% stanovnika koji su poreklom po rođenju iz Dravske banovine, ali i da je prema jednom nepotpisanom članku iz Opštinskih novina (komplet brojeva za 1934. godinu) u Beogradu 2.5% stanovništva govorilo slovenački jezik (Bogavac, 1991, 108).

Do popisa 1948. godine, podaci o etničkom obeležju nacionalne pripadnosti se mogu dobiti ili direktno, na osnovu pitanja o nacionalnoj pripadnosti (prvi put je postavljeno u popisu 1866. godine), ili posredno, preko pitanja o maternjem jeziku i veroispovesti. U Srbiji je od Drugog svetskog rata do danas sprovedeno ukupno 7 popisa stanovništva, od čega je 6 sprovedeno u okviru SFRJ, a poslednji je održan 2002. godine, u okviru državne zajenice Srbija i Crna Gora. S obzirom na to da je direktno izvođenje nacionalne strukture stanovništva Srbije moguće od svih posleratnih popisa koji obezbeđuju podatke o nacionalnoj pripadnosti i koji su prikupljeni pod uslovima ustavnih načela koja su garantovala potpunu slobodu nacionalnog izjašnjavanja svim građanima Srbije prema "subjektivnom kriterijumu izjašnjavanja", u ovom radu će težište etnostatističkih istraživanja biti bazirano na podacima popisne i vitalne (demografske) statistike u periodu od 1948. godine. Prema tome, kada govorimo o nacionalnoj strukturi stanovništva Srbije prema rezultatima sprovedenih popisa u datom periodu, moramo imati u vidu činjenicu da raspolazemo samo brojem "nacionalno deklariranih", što ne mora uvek da se podudara sa etničkim poreklom. To implicira uticaje raznih faktora na nacionalno opredeljenje kao što su socio-kulturni, društveno-politički, integracijski, ekonomski, a na prostoru bivše Jugoslavije i religijski. Iako prema preporukama Konferencije evropskih statističara za popis stanovništva i stanova Organizacije Ujedinjenih Nacija pitanja o nacionalnosti, veroispovesti i maternjem jeziku spadaju u grupu tzv. dopunskih obeležja, a u nekim zapadno-evropskim zemljama se čak smatraju pitanjima ličnog-privatnog karaktera (Raduški, 2006, 181), etnička obeležja su na prostoru bivše Jugoslavije, tokom celog vremena njenog postojanja smatrana suštinskim, naročito u vreme poremećenih društveno-ekonomskih i političkih okolnosti.

Ipak, kada iznosimo tvrdnju o tzv. stvarnoj slici nacionalnog sastava Srbije, moramo upozoriti na to da je "ta slika, pre svega, rezultat nacionalne politike u posleratnoj socijalističkoj Jugoslaviji, koja je sve do danas bila pod dominacijom tzv. jugoslovenskog modela socijalizma i koja je još tokom Drugog svetskog rata i neposredno posle njega stvorila dve nacije-crnogorsku i makedonsku, a ubrzo zatim i treću-muslimansku³, kao što je uticala i na stvaranje nejasnih flotantnih etnokulturnih identiteta Jugoslovena i regionalno neopredeljenih" (Radovanović, 1995, 186). Međutim, dok pojava Jugoslove-

3 Prema popisnoj metodologiji iz 1948. godine, Muslimani su popisivani kao *Muslimani opredeljeni*, u smislu jugoslovenskog etničkog porekla (npr. Srbi-Muslimani, Hrvati-Muslimani, itd) i kao *Muslimani neopredeljeni*; u popisu 1953. godine za Muslimane i lica koja nisu osećala jaku nacionalnu pripadnost uvedene su kategorije *Jugosloven-neopredeljen* (ako su jugoslovenskog porekla) i *nacionalno neopredeljen* (za ostale pripadnike nacionalnih manjina), što je imalo za posledicu demografski rast prve kategorije, "mada se osnovano može pretpostaviti da 1953. godine neopredeljenim Jugoslovenima, pored Muslimana, pripada i određeni broj ostalih flotantnih etničkih skupina" (Radovanović, 1995, 187); zvanična jugoslovenska statistika u popisnu metodologiju iz 1961. godine uvodi novu nacionalnu odrednicu *Musliman*, ali u etničkom smislu tako da, identifikacijom religijskog sa nacionalnim obeležjem, direktno učestvuje procesu etničke konsolidacije Muslimana; od 1971-1991. godine pojmovno odredenje reči Musliman sa velikim početnim slovom je podrazumevalo etničku, a malim slovom versku pripadnost; u popisu 2002. godine u zvaničnu statističku nomenklaturu nacionalnosti, bez ikakvog metodološkog objašnjenja, je uvedena nova nacionalna odrednica *Bošnjak*.

na kao nacionalne odrednice donekle i ima svoje objašnjenje kroz primenu raznih metodologija popisivanja, etnički mešovite brakove, ideološki pristup nacionalnoj deklaraciji ili potrebu etničke mimikrije u određenim društveno-političkim okolnostima (primer Srba u Hrvatskoj ili Vlaha i Roma u Srbiji), kod nacionalno neopredeljenih je stvar malo složenija, pogotovo ako se uzme u obzir da, na primer, u popisu stanovništva Slovenije iz 2002. godine skoro 10% stanovništva nije želelo da se nacionalno deklariraju, odnosno svrstalo se u grupe nepoznato, nacionalno neopredeljen ili nisu dali nikakav odgovor. S druge strane, u Srbiji (bez Kosova i Metohije) se iste godine 2.7% stanovništva svrstalo u grupe ostali, neizjašnjeni i neopredeljeni, regionalno opredeljeni i nepoznato, dok se kao Jugosloven (kategorija koja je statistički skoro nestala u Sloveniji i Hrvatskoj) izjasnilo čak 80.721 ili 1.08% što ih, iza Mađara, Bošnjaka i Roma, stavlja na četvrto mesto u rangu "nacionalnih manjina" (Knežević, 2005, 104).

Pored obeležja nacionalne pripadnosti, u etnodemografskim proučavanjima značajno mesto zauzima i pitanje o maternjem jeziku koje je bilo postavljano u svim sprovedenim popisima u Srbiji, i za koje se smatra da je pod manjim uticajem subjektivnog kriterijuma.

Pitanje o veroispovesti je u XX veku postavljano u popisima 1921., 1931., 1953., 1991., i 2002. godine, a odgovori su dobijani po subjektivnom kriterijumu, na osnovu ličnog ubedenja i shvatanja religije.

Podaci o nacionalnom sastavu stanovništva Srbije u popisu 2002. godine prikupljeni su na osnovu slobodnog izražavanja stanovnika. Pitanje u popisnici je bilo otvorenog tipa u kome se nije nudio ni jedan odgovor, osim što je postojao dodatak pitanju koji glasi: "prema čl. 45. Ustava Savezne Republike Jugoslavije, građanin nije dužan da se izjasni" (Savezni zavod za statistiku, 2002.). Kada je u pitanju metodologija nacionalne deklaracije u drugim bivšim jugoslovenskim republikama, u popisima stanovništva su primenjeni pojmovi "narodnost" u Hrvatskoj (2001. godine), odnosno "narodna/etnična pripadnost" u Sloveniji (2002. godine), sa pitanjima tzv. zatvorenog tipa, koja su podrazumevala nacionalno opredeljenje prema unapred ponuđenim odgovorima. U Hrvatskoj je bio ponuđen odgovor Hrvat/Hrvatica, dok je za ostale upisivan odgovor, a u Sloveniji je bilo ponuđeno deklarisanje u tri kategorije (Slovenci, Italijani i Mađari), a zatim pitanje tzv. otvorenog tipa u kome se nije nudio ni jedan odgovor. Pitanje nacionalne deklaracije u popisu stanovništva u Makedoniji (2002. godine) je postavljeno na isti način kao i 1991. godine uz predviđenu mogućnost neizjašnjavanja (Mrđen, 2002, 98-100). Iz političkih razloga, popis stanovništva u Bosni i Hercegovini još uvek nije sproveden, dok je popis u Crnoj Gori sproveden 2003. godine.

Osnovna metodološka razlika Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova Srbije 2002. godine u odnosu na prethodne popise, a koja direktno utiče na uporedivost kretanja broja stanovnika sa rezultatima pretho-

dnoh popisa, odnosi se na promenu definicije ukupnog stanovništva, a koje sada obuhvata stanovništvo Srbije bez obzira da li se nalazi u zemlji ili inostranstvu "ne duže od godinu dana", kao i strane državljanke sa prebivalištem u Srbiji preko godinu dana. Ovo se, naravno, odrazilo i na kretanje broja stanovnika po nacionalnosti tako da je realni porast ili pad manji od iskazanog u rezultatima iz 2002. godine.

Poslednji popis stanovništva Srbije, iz političkih razloga, nije sproveden na teritoriji Kosova i Metohije tako da će u ovom radu svi popisni podaci koji su vezani za 2002. godinu biti iskazani samo za Centralnu Srbiju i Vojvodinu. Takođe, treba naponenuti i da je popis stanovništva u Srbiji 1991. godine bio obeležen bojkotom od strane kosovskih Albanaca na Kosovu i Metohiji, tako da zvanična statistika za navedenu godinu raspoložive samo procenjenim brojem albanskog stanovništva, dok je poslednji zvanični podatak iz popisa stanovništva o broju Albanaca iz 1981. godine.

Pored popisa stanovništva, podjednako važan izvor podataka, bez koga je nezamislivo bilo kakvo analitičko etnodemografsko istraživanje, je vitalna statistika (statistika prirodnog kretanja-rađanja, smrti i sklopljenih i razvedenih brakova). Statistika vitalnih događaja se u Srbiji beleži još od prve polovine XIX veka, ali je distribucija podataka po nacionalnosti dostupna tek od pedesetih godina XX veka, a prvi objavljeni podaci o broju živorođenih Slovenaca u Srbiji su iz 1952. godine, kada je zabeleženo 468 živorođenih Slovenaca. Vitalna statistika u posleratnom periodu je, kao i popisna, bila podložna metodološkim promenama, naročito 1965-1970. godine, kada je iz, najverovatnije ideoloških razloga, obustavljeno prikupljanje i objavljivanje vitalnih događaja po nacionalnosti, što otežava etnodemografska proučavanja iz tog perioda. Ovo je posebno važno za Slovence u Srbiji, jer je upravo u tom periodu slovenačka populacija ušla u negativan prirodni priraštaj, tako da ne možemo tačno datirati njegov početak. Takođe, u periodu od 1991-2001. godine Slovenci u Srbiji se nisu našli u užoj statističkoj klasifikaciji nacionalnosti za koje su kontinuirano i u potpunosti objavljivani podaci vitalne statistike.

Osnovni nedostatak važeće metodologije registracije i objavljivanja vitalnih događaja po nacionalnosti predstavlja činjenica da su postojeći podaci distribuirani po nacionalnosti majke. Takođe, kao i kod popisa stanovništva, nacionalna deklaracija majke je subjektivnog karaktera i ne mora odražavati njeno etničko poreklo što dovodi do pojave da se kod određenih nacionalnih zajednica dešavaju razlike u nacionalnoj deklaraciji pri rađanju i smrti.

STANOVNIŠTVO SRBIJE PO NACIONALNOSTI I KRETANJE BROJA SLOVENACA U PERIODU 1948- 2002. GODINE

Etnička struktura Srbije u posleratnom periodu ukazuje na njen multinacionalni karakter koji je formiran

Tabela 1: Stanovništvo Srbije prema nacionalnosti u periodu 1948-2002. godine (Popis, 1948-2002):
Table 1: Population of Serbia according the nationality (1948-2002) (Popis, 1948-2002):

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002*
Ukupno	6527966	6979154	7642227	8446591	9313677	9778991	7498001
Srbi	4823730	5152939	5704686	6016811	6182159	6446595	6212838
Crnogorci	74860	86061	104753	125560	147466	139299	69049
Jugosloveni	0	0	20079	123824	441941	323625	80721
Albanci	532011	565513	699772	984761	1303032	1674353	61647
Bošnjaci	/	/	/	/	/	/	136087
Bugari	59472	60146	58494	53800	33455	26876	20497
Vlasi	93440	28047	1368	14724	25596	17807	40054
Mađari	433701	441907	449587	430314	390468	343942	293299
Makedonci	17917	27277	36288	42675	48986	46046	25047
Muslimani	17315	81081	93467	154330	215166	246411	19503
Nemci	41460	46228	14533	9086	5302	5263	3901
Romi	52181	58800	9826	49894	110959	140237	108103
Rumuni	63160	59705	59505	57419	53693	42331	34576
Rusi	13329	7829	6984	4746	2761	2576	2588
Rusini	22667	23720	25658	20608	19757	18073	15905
Slovaci	73140	75027	77837	76733	73207	66798	59021
Slovinci	20998	20717	19957	15957	12006	8261	5104
Turci	1914	54526	44434	18220	13890	11235	522
Ukrajinci**	/	/	/	5643	5520	5066	5354
Hrvati	169864	173246	196409	184913	149368	105406	70602
Česi	6760	5948	5133	4149	3225	2832	2211
Ostali	9214	7807	7267	6989	17289	12925	11711
Neopredeljeni i neizjašnjeni	/	/	/	4486	7834	10906	107732
Regionalna pripadnost	/	/	/	10409	6848	4912	11485
Nepoznato	/	1994	5604	30274	43222	50367	75483

Napomena:
 * Popis stanovništva 2002. godine nije sproveden na teritoriji Kosova i Metohije pa se podaci odnose na Centralnu Srbiju i Vojvodinu.
 ** do popisa 1971. godine Ukrajinci su uključivani u Rusine.

pod uticajem brojnih faktora koji se mogu razvrstati u demografske, koji podrazumevaju promene etničke strukture usled diferencijalnog demografskog razvitka po nacionalnosti (razlike u prirodnom priraštaju i migracijama stanovništva i njihovom uticaju na strukture); i nedemografske, među kojima se ističu promena stava pri nacionalnom deklarisanju u popisima stanovništva i različita metodološka rešenja prilikom popisa stanovništva koja su se menjala u skladu sa društveno-političkim okolnostima, ali i potrebama i ciljevima vladajućih struktura, naročito u vreme socijalističke Jugoslavije. Kao rezultat pomenutih činilaca pojedine nacionalne zajednice su s vremenom povećavale svoj broj i udeo u ukupnom stanovništvu, dok su druge imale stagnirajuće ili negativne trendove u populacionoj dinamici što je uticalo na promenu etničke strukture stanovništva Srbije.

Polazna informacija u demografskim istraživanjima jedne populacije je njena brojnost koja proizilazi iz populacione dinamike. Informacije o broju stanovni-

ka određene populacije dobijamo, pre svega, na osnovu podataka popisa stanovništva. U kretanju ukupnog broja stanovnika Srbije u posmatranom periodu, nisu istovremeno, sa istim udelom i intenzitetom participirale sve nacionalnosti (Tabela 1.). Velike razlike u tempu rasta pojedinih nacionalnosti ulovljene su, pre svega, potpuno različitim reproduktivnim ponašanjem etničkih zajednica koje žive u Srbiji. Tako se na jednoj strani izdvajaju albanska i romska (posebno deo islamske veroispovesti) populacija kod kojih se primećuju veoma blage promene reproduktivnog modela, a na drugoj strani sve ostale nacionalnosti (sem Muslimana/Bošnjaka), kod kojih je ranije, ili od početka devedesetih godina, biološko obnavljanje stanovništva znatno ispod nivoa neophodnog za prostu reprodukciju (Radovanović, 1995, 191). Uočljiv pad ukupnog broja stanovnika Srbije, kao i albanske populacije prema rezultatima popisa iz 2002. godine je prouzrokovan činjenicom da popis stanovništva nije održan na teritoriji Kosova i Metohije.

Tabela 2: Indeks rasta stanovništva Srbije po nacionalnosti u periodu 1948-2002. godine:
Table 2: Growth index of population of Serbia according the nationality (1948-2002):

	1953/48	1961/53	1971/61	1981/71	1991/81	2002/91*
Srbi	107	111	105	103	104	99,4
Jugosloveni	/	/	617	357	73	25,2
Albanci	106	124	141	132	128	78,7
Bugari	101	97	92	62	80	76,8
Vlasi	30	5	108	174	70	225,3
Mađari	102	102	96	91	88	85,3
Makedonci	152	133	118	115	94	55,6
Muslimani/Bošnjaci**	468	115	165	139	114	86,3
Nemci	111	31	62	58	99	75,4
Romi	113	17	508	222	126	114,4
Rumuni	94	99	96	93	79	81,7
Rusi	59	89	68	58	93	104,6
Rusini	105	108	80	96	91	88,1
Slovaci	103	104	99	95	91	88,4
Slovinci	99	96	80	75	69	63,8
Turci	2849	81	41	76	81	66,1
Ukrajinci***	/	/	/	98	92	106,2
Hrvati	102	113	94	81	71	72,5
Crnogorci	115	122	120	117	94	58,1
Česi	88	86	81	78	88	79,9

Napomene:
 *Za period 1991-2002. godine indeks je izračunat za teritoriju Centralne Srbije i Vojvodine.
 ** Za 2002. godinu indeks je iskazan zbirno za Muslimane i Bošnjake.
 *** Do popisa 1971. godine Ukrajinci su uključivani u Rusine.

Izvor: Proračun na osnovu rezultata popisa stanovništva Srbije u periodu 1948-2002. godine (Popis, 1948-2002).

Posmatrajući kretanje broja stanovnika Srbije po nacionalnosti, možemo potvrditi ranije iznetu rezervisanost o pouzdanosti statističkih podataka po nacionalnosti. Tako, sa jedne strane uočavamo izrazite nepravilnosti u kretanju broja Roma i Vlaha čiji je osnovni uzrok labilnost pri nacionalnoj deklaraciji u popisima stanovništva, dok je kretanje broja Muslimana i Jugoslovena bilo pod direktnim uticajem promena metodoloških rešenja u popisivanju po nacionalnosti, što je za rezultat imalo otpočinjanje procesa etničke konsolidacije Muslimana i u krajnjem ishodu stvaranje bošnjačke nacije tokom devedesetih godina prošlog veka. Supro-

tno tome, razloge opadanja stopa rasta kako Slovenaca, tako i Srba, Mađara, Hrvata, Čeha, Slovaka, Makedonaca, Bugara, Rumuna, Rusina treba tražiti pretežno u demografskim faktorima, pre svega u kontinuiranom opadanju nataliteta odnosno prirodnog priraštaja. U tom smislu navešćemo i podatak da u Centralnoj Srbiji i Vojvodini ni jedna generacija Mađarica rođenih pre, i Srkinja i posle Prvog svetskog rata nije obezbedila svoju prostu reprodukciju. Posmatrajući kretanje indeksa rasta po nacionalnosti jasno možemo uočiti tri modela rasta stanovništva na osnovu kojih možemo grupisati različite nacionalnosti (Tabela 2.).

Tabela 3: Kretanje broja Slovenaca u Srbiji 1948-2002. godine (Popis, 1948-2002):
Table 3: The number of Slovenians in Serbia (1948-2002) (Popis, 1948-2002):

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002*
SRBIJA	20998	20717	19957	15957	12006	8261	5104
Centralna Srbija	13492	14281	13814	10926	8207	5271	3099
Vojvodina	7223	6025	5633	4639	3456	2730	2005
Kosovo i Metohija	283	411	510	392	343	260	/

*Napomena:
 Popis stanovništva 2002. godine nije sproveden na teritoriji Kosova i Metohije.

Prvu grupu čine nacionalnosti kod kojih je zabeleženo kontinuirano i ravnomerno opadanje broja stanovnika i opadanje indeksa porasta. Tako su Slovenci, Rumuni i Česi suočeni sa kontinuiranim opadanjem tokom celog posmatranog perioda, dok Srbe, Hrvate, Makedonce, Mađare, Rumune, Bugare, Rusine i Slovake karakterišu, prvo opadanje intenziteta rasta, a zatim i opadanje stanovništva do kraja posmatranog perioda.

Drugu grupu čine nacionalnosti koje beleže stalni porast stanovništva u koju spadaju Albanci, Muslimani/Bošnjaci i Romi (koji spadaju i u treću grupu). Vrednost indeksa porasta Albanaca u Srbiji se kretala u rasponu od 106-128 u periodu do 1991. godine, dok je vrednost indeksa kretanja Bošnjaka (usled ranije objašnjenih metodoloških promena popisivanja) realnija tek od 1961. godine.

Treću grupu čine nacionalnosti čiji pokazatelji rasta/pada nisu reprezentativni usled sledećih faktora: snažnog uticaja subjektivnog kriterijuma pri nacionalnoj deklaraciji (Vlasi, Romi); nejasnog etničkog identiteta zbog ideološkog pristupa nacionalnoj deklaraciji ili etnički mešanih brakova (Jugosloveni); uticaja međudržavnih dogovora o preseljavanju stanovništva i prisilnih migracija posle Drugog svetskog rata (Turci, Nemci).

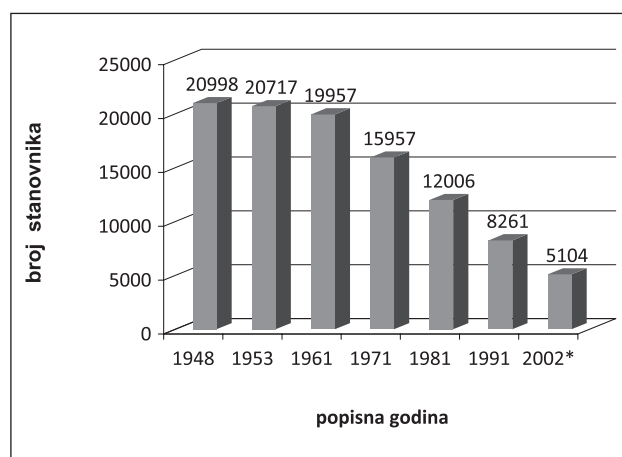
Ako minimiziramo razlike po nacionalnoj pripadnosti, zaključimo da je tokom XX veka, i pored promena društveno-ekonomskih okolnosti, raznih metodoloških rešenja u statistici stanovništva, migratornih tokova i mešanja stanovništva, dominantnu ulogu u etnodemografskim procesima u Srbiji imao obrazac reproduktivnog ponašanja karakterističan za pripadnost hrišćanskom ili islamskom konfesionalnom krugu.

Indeks rasta je u poslednjem međupopisnom periodu (2002/1991. godine) predstavljen za teritoriju Centralne Srbije i Vojvodine. Pored daljeg opadanja skoro svih nacionalnosti usled opadanja prirodnog priraštaja, pad u ovom periodu je uzrokovan i velikim odlivom stanovništva u strane zemlje zbog loše ekonomske situacije i ratnih dešavanja na prostoru bivše Jugoslavije (prema određenim računama može se proceniti da je oko 300.000 mladih i obrazovanih stanovnika Srbije napustilo zemlju tokom 90-tih godina prošlog veka).

Kada je u pitanju kretanje broja Slovenaca u Srbiji, možemo uočiti da se njihov broj u periodu od 1948-

2002. godine smanjio za skoro četiri puta, pri čemu se prvi značajniji pad desio 60-tih godina XX veka (Tabela 3., Grafikon 1.).

Kao što se vidi iz tabele 3, kretanje broja Slovenaca u Srbiji u periodu od 1948-2002. godine, kao i kod većine nacionalnosti, pokazuje konstantan trend opadanja, kako na republičkom, tako i na nivou pokrajina. Takođe iz tabele vidimo da najveći broj Slovenaca živi u Centralnoj Srbiji, a najmanji na Kosovu i Metohiji. Prema rezultatima popisa iz 1948. godine, skoro 2/3 Slovenaca (64%) živelo je u Centralnoj Srbiji i to pretežno u Beogradu, dok je 34 % Slovenaca popisano u Vojvodini. Takođe je uočljivo da je pad broja Slovenaca bio jačeg intenziteta u Vojvodini nego u Centralnoj Srbiji. Najveći broj popisanih Slovenaca u Srbiji koji je iznosio 20.998 stanovnika je zabeležen u prvom popisu posle Drugog svetskog rata, a najmanji u poslednjem sprovedenom popisu 2002. godine, kada ih je popisano svega 5.104. Na grafikonu kretanja broja stanovnika možemo jasno da uočimo dva perioda opadanja populacije Slovenaca.

Grafikon 1: Kretanje broja Slovenaca u Srbiji 1948-2002. godine.

Graph 1: The number of Slovenians in Serbia (1948-2002).

Tabela 4: Pokazatelji porasta (pada) broja Slovenaca u Srbiji u periodu 1948-2002. godine:

Table 4: Populatin growth (fall) indicators of Slovenians in Serbia (1948-2002):

	1953/48	1961/53	1971/61	1981/71	1991/81	2002/91*	2002/48
apsolutni pad	-281	-760	-4000	-3951	-3745	-2897	-15894
prosečni godišnji pad	-56,2	-95	-400	-395,1	-374,5	-263	-294,3
stopa prosečnog god. rasta	-2,7	-4,7	-22,3	-28,3	-36,9	-40,2	-22,5
index rasta	98,7	96,3	80	75,2	68,8	63,8	24,3
Napomena: za period 1991-2002. godine pokazatelji su izračunati za teritoriju Centralne Srbije i Vojvodine.							

Izvor: Proračun na osnovu rezultata popisa stanovništva Srbije u periodu 1948-2002. godine (Popis, 1948-2002).

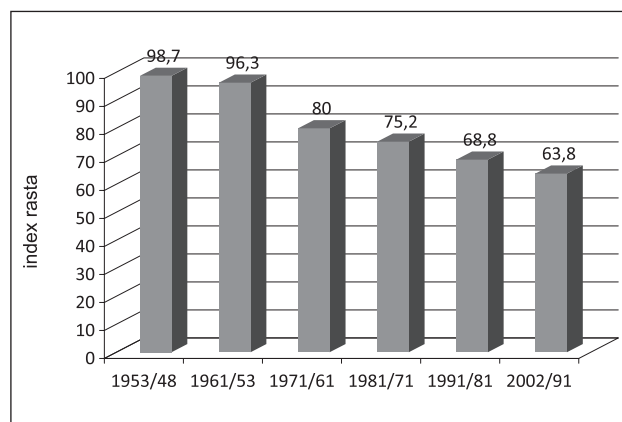
Prvi je period od 1948-1961. godine kada beležimo relativno blag, linearan pad broja Slovenaca koji se kretao u intervalu 1.3-3.7%. Za ovih 13 godina apsolutni pad broja Slovenaca iznosio je 1.041 stanovnik. U periodu 1948-1953. godine broj Slovenaca u Srbiji je stagnirao, a u Centralnoj Srbiji je čak i blago porastao.

Drugi period je počeo 1961. godine, a prvi nagli pad broja Slovenaca u Srbiji zabeležen je u međupopisnom periodu 1961-1971. godine, kada se njihov broj smanjio za 20%, odnosno za 4.000 stanovnika, što je ujedno i najveći pad u apsolutnom iznosu u posmatranom periodu. Ovaj pad se upravo poklapa sa periodom u kome je prirodni priraštaj slovenačke populacije u Srbiji dobio negativnu vrednost koja traje do današnjih dana (Tabela 6.). Takođe, treba napomenuti da je već pedesetih godina završen proces kolonizacije Vojvodine, da od tada nije bilo značajnijeg doseljavanja Slovenaca u Srbiju, kao i da je već šezdesetih godina otpočeo lagani proces inverznih migracija kolonista, uglavnom ka Sloveniji.

U periodu koji je usledio nastavljen je trend intenzivnog opadanja broja Slovenaca u Srbiji i on se kretao u intervalu 24.8% do čak 38.2% u poslednjem međupopisnom periodu. Ukupan pad broja Slovenaca u Srbiji u periodu 1948-2002. godine je iznosio 75.7%, odnosno 15.894 stanovnika, dok je stopa prosečnog godišnjeg rasta u ovom periodu iznosila -22.5% (Tabela 4.).

Pad broja Slovenaca u Centralnoj Srbiji i Vojvodini u poslednjem međupopisnom periodu je nastavljen prema ranijem trendu i ne implicira značajnije promene u demografskom razvitku ove populacije, dok je veći pad stanovništva u ovom periodu zabeležen samo kod Makedonaca, Crnogoraca i Jugoslovena.

Posmatrajći tabelu 4, uočljivo je da svi pokazatelji porasta broja Slovenaca u Srbiji u periodu od 1948-2002. godine imaju negativne vrednosti, kao i da se najveća promena u tom smislu dogodila 60-tih godina. Opadanje stanovništva tokom celog perioda posmatranja, pored Slovenaca, imali su samo Rumuni i Česi. Takođe je vidljivo da u posmatranom periodu nije bilo značajnijih oscilacija u opadajućem trendu kretanja broja Slovenaca u Srbiji, što nam govori da uzrok ovog pada ima jasno demografsko objašnjenje, a da uticaj subjektivnog kriterijuma na Slovence pri nacionalnom deklarisanju u popisima stanovništva, kao i promne metodologije popisivanja nisu imale većeg značaja. To

Grafikon 2: Index rasta Slovenaca u Srbiji 1948-2002. godine.

Graph 2: Growth index of Slovenians in Serbia (1948-2002).

znači da Slovenci u Srbiji nisu, u statistički uočljivoj meri, skloni etničkom prikrivanju, jer osnovnu karakteristiku flotatntnih etničkih grupa čine izrazite oscilacije u kretanju njihovog broja od popisa do popisa kao posledica etničkog transfera u druge, uglavnom većinske etničke grupe, kao i labilnost nacionalne deklaracije pri registraciji vitalnih događaja (rađanje, smrt, itd.). I ako je prema rezultatima popisa u Srbiji iz 2002. godine broj "ostalih i nepoznatih" iznosio 201.751, a "Jugoslovena" 80.721, bez detaljnog etnostatističkog istraživanja (u koliko ga je i moguće sprovesti) nije moguće čak ni približno pretpostaviti "stvarni" nacionalni sastav ovih grupa, pa tako ni kalkulisati sa eventualnim udelom Slovenaca. Pad broja Slovenaca u Srbiji je rezultat kretanja komponenata populacione dinamike, pre svega negativnog prirodnog priraštaja koji je prisutan još od polovine 60-tih godina XX veka, ali i višedecenijskog negativnog migracionog salda.

SLOVENC I SLOVENAČKI MATERNJI JEZIK U SRBIJI

Uobičajeni metod u etnodemografskim proučavanjima je statistička analiza razlika između subjektivnih i objektivnih etničkih obeležja. Zato se, u cilju dobijanja

Tabela 5: Broj Slovenaca u Srbiji i stanovnika Srbije čiji je maternji jezik slovenački (Popis, 1948-2002):

Table 5: The number of Slovenians in Serbia and population of Serbia whose native language is Slovenian (Popis, 1948-2002):

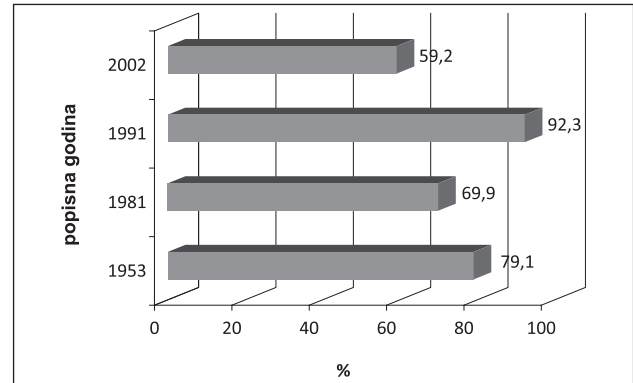
godina	Slovenci u Srbiji	slovenački maternji jezik	
		broj	% u broju Slovenaca u Srbiji
1953	20717	16389	79,1
1981	12006	8396	69,9
1991	8261	7622	92,3
2002	5104	3024	59,2

preciznijih rezultata, koristi ukrštanje odgovora o nacionalnoj pripadnosti i odgovora na pitanje o maternjem jeziku.

U etnodemografskim i etnostatističkim istraživanjima stanovništva Srbije, maternji jezik se tretira kao objektivnije obeležje od nacionalne pripadnosti, jer je jezik jedna od osnovnih karakteristika naroda, pa nije slučajno kada se nazivi naroda vrlo često slažu sa njihovim jezicima. "Ostavljajući po strani granične slučajeve dvojezičnih grupa stanovništva, može se primetiti, da, s jedne strane, izvesne jezičke razlike (recimo normanski i provansalski dijalekti u Francuskoj, ili visoko i nisko-nemački dijalekti u Nemačkoj) ne remete jedinstvo etničke nacionalnosti, i da, sa druge strane, jezične sličnosti (recimo između Švajcaraca i Nemaca koji govore nemački; između velikoruske, beloruske i ukrajinske narodnosti) ne dovode do etničkog jedinstva" (Sentić, Breznik, 1968, 144). Nepodudarnost jezičke i nacionalne pripadnosti u Srbiji javlja se često kao posledica flotantnog ponašanja određenih etničkih grupa, ali i usled asimilacionih procesa, kada neke etničke grupe prihvataju kao osnovno sredstvo opštenja drugi jezik. Pitanje o maternjem jeziku je, osim u popisu 1948. godine, postavljano u svim održanim popisima stanovništva u Srbiji posle Drugog svetskog rata.

Posmatrajući kretanje udela stanovnika čiji je maternji jezik slovenački u odnosu na broj deklariranih Slovenaca u Srbiji uočavamo postojanje trenda njegovog opadanja (sa izuzetkom 1991. godine) u periodu od 1953-2002. godine (Tabela 5., Grafikon 3.).

Ono što je uočljivo je statistička činjenica da je u svim navedenim popisima uvek bio manji broj stanovnika čiji je maternji jezik slovenački u odnosu na broj deklariranih Slovenaca u Srbiji. Ovo isključuje mogućnost da se značajniji broj Slovenaca "krije" u kategoriji Jugoslovena. Takođe, iz predstavljenih udela nije moguće izvući zaključak ni da su Slovenci pod uticajem asimilacionih procesa. Veća verovatnoća je da je izjava o maternjem jeziku Slovenaca u Srbiji bila zavisna od društveno-političkog trenutka u Srbiji. U tom smislu je zanimljiva 1991. godina kada se broj Slovenaca skoro podudario sa brojem stanovnika čiji je maternji jezik slovenački, što se slaže sa pretpostavkom da se te godi-

Grafikon 3: Procentualni udeo stanovništva Srbije koje je izjavilo slovenački maternji jezik u odnosu na ukupan broj deklariranih Slovenaca u Srbiji.

Graph 3: Percentage of the Serbian population declared the Slovenian native language in relation to the total number of declared Slovenians in Serbia.

ne najveći broj stanovnika u bivšoj Jugoslaviji eksplicitno nacionalno izjasnio i tako uklopio u ondašnji trend tzv. "nacionalnog prebrojavanja".

Usvajanje drugog jezika, najpre kao govornog a potom i kao maternjeg, je veoma značajan faktor homogenizacije, kako etničke, tako i društvene. Ovaj tzv. "spoljni" jezik postaje vremenom sve više govorni jezik, dok se maternji jezik zadržava u komunikaciji sa sunarodnicima i unutar porodice. Prema rezultatima popisa iz 2002. godine od 5.104 Slovenaca u Srbiji, njih 2.475 je izjavilo srpski, a nešto manje od 50% slovenački maternji jezik. U koliko se ovaj podatak ne bi posmatrao i u kontekstu dramatičnog opadanja broja Slovenaca u Srbiji, moglo bi se zaključiti da Slovenci u Srbiji intenzivno gube svoj maternji jezik. Međutim osnivanje mnogih slovenačkih udruženja sa ciljem negovanja kulturne baštine i tradicije u poslednjih desetak godina najbolje pokazuju upornost i želju preostalog slovenačkog stanovništva za očuvanjem nacionalnog identiteta.

Tabela 6: Opšte stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja Slovenaca u Srbiji u popisnim godinama u periodu 1953-2002. godine:

Table 6: Crude birth rate, Crude death rate and Rate of natural increase of Slovenians in Serbia (1953-2002):

	1953	1961	1971	1981	1991	2002*
stopa nataliteta	23,1	13,8	9,3	7	6,3	2,3
stopa mortaliteta	7,2	6	12	15,3	21	13,5
stopa prir. priraštaja	15,9	7,8	-2,7	-8,3	-14,7	-11,2

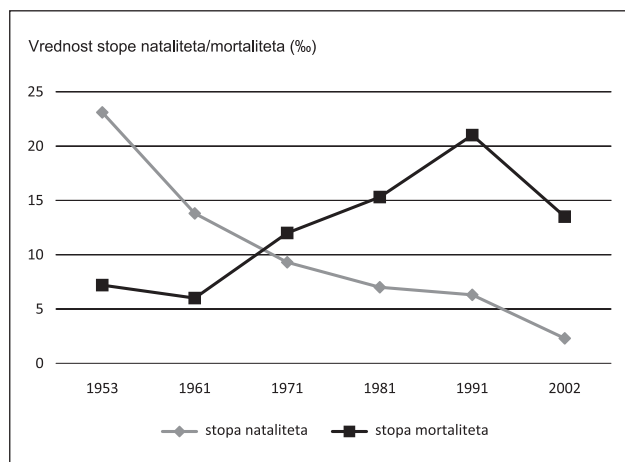
Napomena:
*Za 2002. godinu bez Kosova i Metohije.

Izvor: Proračuna na osnovu podataka demografske statistike i popisa stanovništva (1953-2002. godine) (Popis, 1948-2002).

PRIRODNO KRETANJE KAO UZROK DUGOROČNOG OPADANJA I DEMOGRAFSKOG STARENJA SLOVENACA U SRBIJI

Promene u prirodnom kretanju stanovništva pojedinih nacionalnosti u Srbiji su uskoj vezi sa promenama do kojih je došlo kod ukupnog stanovništva u Srbiji. Međutim, analiza prirodnih komponenti kretanja stanovništva po nacionalnosti pokazuje veoma izraženu diferenciranost, uslovljenu različitim faktorima kod određenih nacionalnih zajednica. Oni su u Srbiji istorijski uslovljeni i mogu biti socio-ekonomske i socio-kulturne prirode pri čemu značajnu ulogu ima i pripadnost određenom konfesionalnom krugu. Razlike u prirodnim komponentama kretanja stanovništva (naročito ako su velike) mogu u određenim uslovima da utiču i na međunacionalne odnose zbog neravnomernog demografskog razvika države kao celine i formiranja polova etničke koncentracije.

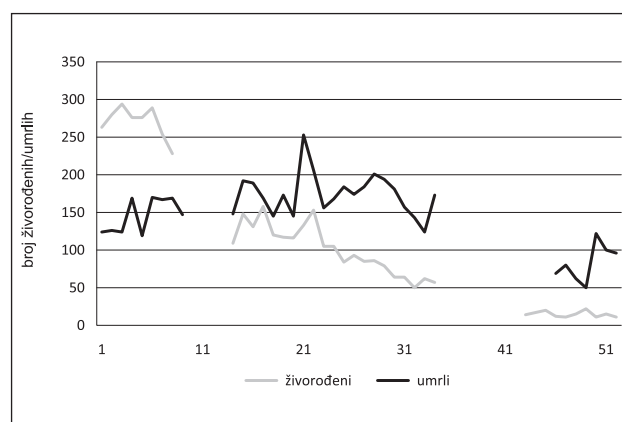
Dugoročne promene u pogledu plodnosti, smrtnosti i prirodnog priraštaja stanovništva analiziraju se pomoću različitih pokazatelja i mera. Slovenačko stanovništvo u Srbiji je već duže vreme zahvaćeno biološkom depopulacijom usled nedovoljnog rađanja, koje im ne obezbeđuje ni prostu reprodukciju, što pokazuju proračuni na osnovu podataka vitalne statistike (Tabela 6., Grafikon 4.).

Grafikon 4: Kretanje opštih stopa nataliteta i mortaliteta Slovenaca u Srbiji u periodu 1953-2002. godine.
Graph 4: Trends in Crude birthrate and Crude death rate of Slovenians in Serbia (1953-2002).

Kao što vidimo iz priložene tabele i grafikona slovenačka populacija u Srbiji je "ušla" u negativan priro-

dni priraštaj sredinom 60-tih godina, što se podudara sa prvim značajnim padom broja Slovenaca u Srbiji (Tabela 3., Grafikon 1.). Tačnu godinu u kojoj je prvi put više Slovenaca u Srbiji umrlo nego što se rodilo, nije moguće utvrditi jer je ondašnja jugoslovenska statistika, pod uticajem ideološko-političkih direktiva, obustavila objavljivanje podataka vitalne statistike po nacionalnosti, i na taj način u periodu 1965-1970. godine stvorila "rupu" u podacima zvanične demografske statistike⁴. Ovaj statistički nedostatak onemogućava računanje pokazatelja, i u izvesnoj meri otežava praćenje prirodnog kretanja stanovništva po nacionalnosti, što je od posebne važnosti za Slovence u Srbiji jer je njihov negativan prirodni priraštaj otpočeo upravo u ovom periodu (Grafikon 5.)⁵. Ali, i pored navedenih teškoća u zvaničnoj statistici, ipak je moguće utvrditi razloge negativnog prirodnog priraštaja Slovenaca u Srbiji.

Grafikon 5: Kretanje nataliteta i mortaliteta Slovenaca u Srbiji u periodu 1957-2008. godine (Demografska statistika, 1957-2008).

Graph 5: Trends in fertility and mortality of Slovenians in Serbia (1957-2008) (Demografska statistika, 1957-2008).

Prvi razlog je vezan za inverzne migracije Slovenaca koji su neposredno posle Drugog svetskog rata bili kolonizovani u Vojvodini (poreklom pretežno iz Prekmurja i Bele krajine). Mnogi od njih su se ubrzo vratili u Sloveniju, pri čemu je veoma značajan faktor bila selektivnost migranata-povratnika po starosti, što je narušilo starosnu strukturu i fertilni potencijal onih Slovenaca koji su ostali. Naime, prema tadašnjim zakonima, kuće i obradivo zemljište koje su bile dodeljivane kolonistima u Vojvodini nisu mogle da se prodaju u odrađenom vremenskom periodu, što je uslovljelo povratak, pre svega mladih Slovenaca u Sloveniju, dok su njihovi roditelji

4 Videti Demografsku statistiku Jugoslavije 1965-1970. godine.

5 Takođe, postoji i problem sa podacima vitalne statistike za Slovence u Srbiji u periodu od 1991-2001. godine jer nisu kontinuirano i potpuno objavljivani.

Tabela 7: Stope prirodnog priraštaja u Srbiji prema nacionalnosti 1971-2002. godine [%]:
Table 7: The Rates of natural increase in Serbia according to nationality (1971-2002) [%]:

	1971	1981	1991	2002*
Srbija	8,9	6,8	4,6	-3,3
Srbi	5,8	3,5	-0,2	-3,8
Crnogorci	8,5	3,3	3,1	-1,6
Sloveneci	-2,7	-8,3	-14,7	-11,2
Mađari	-1,1	-3,8	-8,2	-10,6
Albanci	33,2	27,1	23,9	23,3
Muslimani/Bošnjaci**	18,2	17,7	17,2	12,5
Romi	18,9	15,2	22,4	17,1
Jugosloveni	5,7	4,5	6,4	4,9
*bez podataka za Kosovo i Metohiju				
**za 2002 godinu ukupno za Muslimane i Bošnjake				

Izvor: Proračun na osnovu podataka popisne i vitalne statistike 1971-2002. godine (Popisna i vitalna statistika, 1971-2002).

uglavnom ostajali da bi sačuvali imanja koja bi kasnije prodali (Pak, 1962, 417). Povratak mladih Slovenaca je bio uslovljen i činjenicom da je Slovenija i posle Drugog svetskog rata nastavila intenzivnu industrijalizaciju i na taj način otvorila vrata kako kvalifikovanoj, tako i nekvalifikovanoj radnoj snazi. Gravitaciona snaga posleratne slovenačke privrede nije uticala samo na etničke Slovence, već, u mnogo većoj meri, i na ostalo stanovništvo ondašnje Jugoslavije, posebno iz Bosne i Hercegovine.

Drugi razlog opadanja nataliteta Slovenaca u Srbiji možemo potražiti u njihovoj prostornoj distribuciji, odnosno velikim udelom gradskog stanovništva, koje je od početka posmatranog perioda pa do danas najviše skoncentrisano u Beogradu⁶. Slovenci u srpskim gradovima su prolazili kroz karakteristične faze demografskog razvitka urbanog stanovništva i, u odnosu na ruralno stanovništvo, ranije izašli iz demografske tranzicije kao i ostalo gradsko stanovništvo.

Tome treba dodati i da su Slovenci, zajedno sa Mađarima i Rumunima u odnosu na ostale nacionalnosti u Srbiji, kao i Slovenci u Sloveniji, ranije krenuli ka modelu reprodukcije koji je karakterističan po niskom natalitetu i niskoj smrtnosti. Gledano po republikama odnosno pokrajinama bivše zajedničke države, stopa prirodnog priraštaja je 1972. godine je iznosila u Sloveniji⁷ 6.6%, Centralnoj Srbiji 5.8%, Vojvodini 2.4% a u Hrvatskoj 3.5%, što ih je već tada svrstavalo u područja sa tipski niskim prirodnim priraštajem (Breznik et al., 1978, 23).

Vrlo izražen diferencijalni fertilitet po nacionalnosti je snažno uticao na ravnomeran demografski razvitak

Srbije. Kod svih starosnih kohorti žena koje su izašle iz reproduktivnog perioda izdvajaju se dve grupe po nacionalnosti. Prvu grupu čine žene albanske, bošnjačke/muslimanske i romske nacionalnosti sa naglašeno visokim kumulativnim stopama fertiliteta od 3.03 do visokih 3.99. Nasuprot njima, drugu grupu čine žene mađarske, slovenačke, srpske, hrvatske, slovačke i rumunske nacionalnosti sa kumulativnom stopom fertiliteta od 2 (Rašević, 2006, 66). O efektima ovakvog reproduktivnog ponašanja govore podaci o učešću prirodnog priraštaja stanovništva Kosova i Metohije u ukupnom prirodnom priraštaju Srbije u kome (u smislu pozitivne komponente), pored Slovenaca, Mađara, Hrvata, od 1991. godine više ne participiraju ni Srbi (Radovanović, 1995, 194). To je posebno vidljivo u padu ukupnog prirodnog priraštaja Srbije u poslednjem međupopisnom periodu, odnosno prema pokazateljima za 2002. godinu, u čiji u proračun nisu ušli podaci sa područja Kosova i Metohije (Tabela 7.).

Ako pogledamo trendove kretanja stopa prirodnog priraštaja u Srbiji po nacionalnosti jasno uočavamo trend njegovog opadanja. Na jednoj strani su Slovenci, Mađari, Srbi i Crnogorci sa negativnim prirodnim priraštajem (koji je kod Slovenaca i Mađara vrlo izražen i prisutan tokom celog perioda posmatranja), dok su na drugoj strani Albanci, Muslimani/Bošnjaci i Romi sa visokim vrednostima prirodnog priraštaja, s tim što se kod Roma uočava trend oscilacija u vrednostima pokazatelja prirodnog kretanja što ukazuje na činjenicu da su oni pod izraženim uticajem subjektivnog kriterijuma pri ispoljavanju etničkog identiteta kako pri popisima sta-

6 Prema rezultatima popisa stanovništva Srbije iz 2002. godine, najveća koncentracija Slovenaca je u Beogradu gde živi 40.8% , a u Novom Sadu 8.7% od ukupnog broja Slovenaca u Srbiji.

7 Slovenija je u odnosu na ostale republike bila etnički najhomogenija, a razvitak njenog stanovništva karakteriše rani izlazak iz demografske tranzicije, velika emigracija (naročito u periodu 1880-1910. godine) i niske stope rasta u međuratnom periodu usled niskog nataliteta. Što se tiče perioda posle 1948. godine, stope rasta stanovništva Slovenije bile su stabilne, do duže na nižem nivou, dok je u poslednjoj deceniji i prirodni priraštaj na još nižem nivou. I kod stanovništva Slovenije u toku tranzicije nije došlo do eksplozivnog rasta stanovništva (Breznik, 1991, 43).

Tabela 8: Pokazatelji demografske starosti Slovenaca u Srbiji, ukupnog stanovništva Srbije i Slovenaca u Sloveniji 2002. godine (Popis, 1981; 2002; Statistične informacije, 2003).**Table 8: Demographic aging indicators of: Slovenians in Serbia, total population of Serbia and Slovenians in Slovenia 2002nd (Popis, 1981; 2002; Statistične informacije, 2003).**

	pros. starost	udeo u ukupnom stanovništvu (%)			index star.
	(godine)	0-19	20-59	60+	60+/0-19
Ukupno stanovništvo Srbije*	40,2	22,5	54,9	22,6	1,01
Slovenici u Srbiji	54,9	8	45,2	46,8	5,85
Slovenici u Sloveniji	39,4	22,1	56,3	21,6	0,98

Napomena:
*Prikazani su podaci za Centralnu Srbiju i Vojvodinu.

novništva, tako i pri registraciji vitalnih događaja⁸ (Knežević, 2010, 53).

Negativan prirodni priraštaj slovenačkog stanovništva u Srbiji i negativan migracioni saldo, posebno mladog aktivnog stanovništva, doveli su do toga da danas Slovenici u Srbiji imaju veoma nepovoljne pokazatelje demografske starosti (Tabela 8.). Kretanje pokazatelja demografske starosti ukazuje da su Slovenici u Srbiji, kao i ukupno stanovništvo Srbije u periodu 1981-2002. godine, bili izloženi intenzivnom procesu starenja koji se odvijao kontinuirano počev od mladog stanovništva, s tim da se proces starenja Slovenaca odvijao znatno brže nego kod ukupnog stanovništva Srbije.

Sa prosečnom starošću od 54.9 godina iz 2002. godine, Slovenici u Srbiji zauzimaju ubedljivo prvo mesto u rangu nacionalnosti prema visini prosečne starosti, a drugo prema visini indeksa starenja, odmah iza etničke zajednice Šokaca. U odnosu na 1981. godinu prosečna starost Slovenaca u Srbiji je porasla za 9.6 godina. Iste godine indeks starenja Slovenaca u Srbiji je iznosio 2.2. Pokazatelji demografske starosti Slovenaca u Srbiji na najbolji način oslikavaju posledice koje su izazvane dugogodišnjim negativnim prirodnim priraštajem i negativnim migracionim saldonom u kome učestvuje uglavnom mlado stanovništvo. Ovako velika negativna odstupanja od proseka za ukupno stanovništvo Srbije determinišu Slovence u Srbiji kao naciju koja nestaje. Kada se Slovenici u Srbiji uporede sa Slovencima u Sloveniji koji su takođe suočeni sa problemom demografskog starenja, tada se uočavaju još veće razlike.

Što se tiče starosne strukture Slovenaca u Srbiji ona je izrazito regresivnog tipa što značajno utiče i na strukturu funkcionalnih kontingenata. Prema rezultatima popisa iz 2002. godine, udeo aktivnih Slovenaca u njihovom ukupnom broju u Srbiji je iznosio svega 32,3%, što ih stavlja na poslednje mesto u rangu nacionalnih zajednica, dok ih udeo od 46,81% ponzionera u njihovom ukupnom broju stavlja na ubedljivo prvo mesto. Kada je u pitanju udeo dece predškolskog uzrasta, Slovenici

u Srbiji su sa 2,04% na 27. mestu, a sa udelom od 2,88% školoobavezne dece zauzimaju 28. (pretposljednje) mesto u rangu nacionalnih zajednica prema navedenim udelima. Udeo Slovenki iz fertilnog kontingenta (15-49 godina) u ukupnom broju Slovenki u Srbiji je 2002. godine iznosio svega 16,01%, dok je isti udeo kod Srkinja iznosio 24,10%, Hrvatica 22,92%, Mađarica 22,49% a kod Bošnjakinja 27,07%.

ZAKLJUČAK

Na osnovu svega navedenog možemo izvesti sledeće zaključke:

- Neposredni etnostatistički podaci o Slovecima u Srbiji koji omogućavaju kontinuirano etnodemografsko proučavanje su dostupni u popisnoj statistici od 1948. godine i vitalnoj (demografskoj) statistici od 1957. godine.
- Slovenici u Srbiji nisu pokazivali flotantno ponašanje pri statističkoj evidenciji, odnosno uticaj nedemografskih faktora kao što su subjektivni kriterijum pri nacionalnom deklarisanju u popisima stanovništva i registraciji vitalnih događaja, kao i promene metodoloških rešenja u popisima stanovništva, nisu u značajnijoj meri uticali na kretanje njihovog broja u popisnoj i vitalnoj statistici, što omogućava demografsko objašnjenje njihove populacione dinamike.
- Kretanje broja Slovenaca u Srbiji u periodu od 1948-2002. godine ne odstupa od trenda kontinuiranog pada evidentiranog kod većine nacionalnosti (uključujući i srpsku). Pad Slovenaca u Srbiji je gotovo linearan i bez oscilacija. U ovom periodu broj Slovenaca u Srbiji je opao za skoro 4 puta, a najznačajniji pad se desio u međupopisnom periodu između 1961. i 1971. godine.
- Kretanje prirodnog priraštaja Slovenaca u Srbiji pokazuje negativan trend već od 60-tih godina XX veka, što je uslovlilo izuzetno negativne vrednosti

⁸ Nepoklapanje stvarnog etničkog identiteta i etničkog opredeljenja je najveće pri popisima stanovništva, a u vitalnoj statistici nešto je manje kod radanja, dok je najmanje pri registraciji smrti gde izvestioci najčešće vraćaju umrlo lice u grupu etničkog porekla.

- pokazatelja demografskog starenja na osnovu kojih možemo zaključiti da je slovenačko stanovništvo u Srbiji suočeno sa izraženom biološkom depopulacijom i dubokom demografskom starošću koja prethodi njihovom opstanku.
- U periodu od 1948. godine do danas nije zabeleženo značajnije doseljavanje Slovenaca u Srbiju, ali je u istom periodu prisutno odseljavanje Slovenaca, uglavnom, u Sloveniju, koje traje od 50-tih godina XX veka. Ove emigracije Slovenaca su u značajnoj meri odredile demografski razvitak Slovenaca u Srbiji, posebno zbog selektivnosti emigranata po starosti (u najvećem broju se odseljavalo mlado reproduktivno i radno sposobno slovenačko stanovništvo).
  - Nepovoljni pokazatelji prirodnog kretanja u interakciji sa negativnim migracionim saldom u periodu od 1948. godine do danas daju jasno objašnjenje današnje demografske slike Slovenaca u Srbiji koju je najlakše opisati kroz podatak o njihovoj prosečnoj starosti koja je 2002. godine iznosila 54.9 godina, po kojoj su bili na prvom mestu u rangu svih nacionalnih ili etničkih zajednica u Srbiji.

SLOVENIANS IN SERBIA. A CONTRIBUTION TO THE ETHNODEMOGRAPHIC STUDY

Aleksandar KNEŽEVIĆ

University of Belgrade, Faculty of Geography, Studentski Trg 3/III, 11000 Belgrade, Republic of Serbia
e-mail: knezevic@gef.bg.ac.rs

SUMMARY

The first mention Slovenians in Serbia is linked to economic migration and seasonal work in the nineteenth century. There is no reliable data on the number of Slovenians in the Principality of Serbia, but it is known that Slovenian miners were interested in mining in Majdanpek. Direct statistical data regarding Slovenians in Serbia which would enable a continuous ethno-demographic study are available from the census statistics from 1948, and the vital (demographic) statistics from 1957. According to the Census of Population, Households and Dwellings 2002, the total number of Slovenians in Serbia (excluding Kosovo) was 5104, which makes a proportion of about 0.07% of the total population. Of the total number of Slovenians in Serbia, 60.7% of them live in the territory of Central Serbia, and 39.3% in Vojvodina. The highest concentrations of the total number of Slovenians in Serbia are in Belgrade (40.8%), and Novi Sad (8.7%). Changes in the trend of Slovenians in Serbia during the period between 1948 and 2002 show a linear decrease without oscillations. During this period, the number of Slovenes in Serbia fell to nearly a quarter of the original number from 1948, the most significant drop occurring during the period between 1961 and 1971. It is also clear that during this period there were no considerable variations in the descending trend of Slovenes in Serbia, which indicates that the cause of this decline in population has a clear demographic explanation, and that the impact of subjective criteria to the Slovenians at the national declaration in the censuses was not of significant importance. This means that the Slovenians in Serbia do not, to a statistically observable extent, tend to cover up their ethnicity, because otherwise noted extreme fluctuations in the movement of their number from one census to another as a result of ethnic transfer to other, usually the majority ethnic group, and instability of the national declaration in the registration of vital events (birth, death, etc.). The decrease in the number of Slovenes in Serbia is the result of the movement of components of population dynamics, especially the negative natural increase, which was present in more than half of the 1960s, as well as being due to the influence of negative migration balance over the previous few decades. The natural increase of Slovenes in Serbia shows a negative trend from the 1960s, resulting in very negative values of indicators of demographic aging on the basis of which we can conclude that the Slovenian population in Serbia is faced with significant biological depopulation and profound demographic age which threatens their survival. Unfavourable indicators of natural movements in interaction with a negative migration balance in the period since 1948 give a clear explanation of today's demographic picture of Slovenians in Serbia which is most easily described through data on their average age that was, as of 2002 reported as 54.9 years of age and for which they were first in the ranking of all national and ethnic communities in Serbia. In the period since 1948, there

has not been a significant immigration of Slovenians in Serbia recorded, but their emigration from Serbia during the same period (especially from the 1950s), is evidence; emigrations mainly determined demographic development of Slovenians in Serbia, especially because of the selectivity of emigrants by age (young reproductive and economy active population).

Key words: Slovenians, Serbia, census, nationality, native language, vital statistics, natural increase, migration

IZVORI I LITERATURA

- Bogavac, T. (1991):** Stanovništvo Beograda 1918-1991. Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Srpska književna zadruga i Muzej Grada Beograda.
- Breznik, D. (1991):** Stanovništvo Jugoslavije. Tito-grad, Chronos.
- Breznik, D., Sentić, M., Ginić, I., Đošić, D., Krneta, M. (1978):** Demografska kretanja i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti. Beograd, Institut društvenih nauka-Centar za demografska istraživanja.
- Demografska statistika (1957-2008).** Beograd, Savezni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku Srbije.
- Etnički mozaik Srbije (2004):** Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002. Beograd, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore.
- Jakšić, V. (1889):** Državopis Srbije. Popis ljudstva u Kraljevini Srbiji 1884. godine, sveska XVI. Beograd, Statističko odeljenje Ministarstva narodne privrede.
- Knežević, A. (2005):** Stanovništvo Srbije prema nacionalnoj pripadnosti po rezultatima Popisa 2002. godine. Glasnik Srpskog geografskog društva, LXXXV-br. 1. Beograd, SGD, 103-110.
- Knežević, A. (2010):** Romi (Cigani) u Beogradu-etnodemografska proučavanja. Beograd, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Kržišnik-Bukić, V. (1992):** O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991. Razprave in gradivo, 26/27, 172-199.
- Kržišnik-Bukić, V. (1996):** Slovenci v Srbiji in dr. Franc Perko, nadškof in metropolit beograjski. Razprave in gradivo, 31, 219-236.
- Kržišnik-Bukić, V. (2003):** Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni Gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo. Traditiones: Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta, 32/2, 117-135.
- Mrdjen, S. (2002):** Narodnost u popisima-Promenljiva i nestalna kategorija. Stanovništvo br. 1-4. Beograd, Institut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja, 77-103.
- Pak, M. (1963):** Kolonizacija Slovencev v Banatu. Geografski zbornik - Acta Geographica, 8, 395-428.
- Popis (1948-2002) –** Popis stanovništva Srbije (1948-2002). Beograd, Savezni zavod za statistiku - Republički zavod za statistiku Srbije.
- Popisna statistika (1971-2002) –** Popisna statistika 1971-2002. godine. Beograd, Savezni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku Srbije.
- Radovanović, S. (1995):** Etnička struktura i maternji jezik stanovništva. Stanovništvo i domaćinstva SR Jugoslavije prema popisu 1991 - Stanovništvo 47. Beograd, Institut društvenih nauka - Centar za demografska istraživanja i SZS, 185-216.
- Radovanović, S. (2005):** Dva veka popisne statistike u Srbiji. Demografija, knjiga II. Beograd, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za demografiju, 33-43.
- Raduški, N. (2006):** Struktura stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti i maternjem jeziku. Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine. Republički zavod za statistiku Srbije, Institut društvenih nauka-Centar za demografska istraživanja i Društvo demografa Srbije, 181-205.
- Rašević, M. (2006):** Fertilitet žena prema narodnosti. Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine. Beograd, Republički zavod za statistiku, Institut društvenih nauka - Centar za demografska istraživanja - Društvo demografa Srbije, 66-68.
- Savezni zavod za statistiku (2002):** Glavni instrumenti Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2002, obrazac P-1. Beograd, Savezni zavod za statistiku.
- Sentić, M., Breznik, D. (1968):** Demografske karakteristike etničkih, religioznih i rasnih grupa. Stanovništvo br. 3-4. Beograd, Institut društvenih nauka - Centar za demografska istraživanja, 141-183.
- Simić, V. (1982):** Izgradnja Majdanpeka i njegovo naseljavanje 1849-1857. Bor, Muzej rudarstva i metalurgije Bor.
- Stanković, V. (1992):** Romi u svetlu podataka jugoslovenske statistike. Razvitak Roma u Jugoslaviji-pro-

blemi i tendencije. Zbornik radova sa naučnog skupa održanog 12. i 13. januara 1989. godine, knjiga LXVIII, SANU, 159-179.

Statistične informacije (2003): Popis prebivalstva, Gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002, Prebivalstvo, št 92/2003, Statistični Urad Republike Slovenije.

Zavod za statistiku i evidenciju NR Srbije (1953): Stanovništvo Narodne Republike Srbije od 1834-1953. Serija B-sveska 1. Beograd, Zavod za statistiku i evidenciju NR Srbije.

Žvan, B. (1932): Slovenci v Beogradu, socio-kulturna slika. Beograd, Samozaložba.